

საკუთარი თავის გაღარიბების დაუშვებლობა

1. არაკონსტიტუციურია დანაწესი, რომელიც „საგზაო მოძრაობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 53-ე მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრული სატრანსპორტო საშუალების ან/და სასოფლო-სამეურნეო მანქანის დამხმარე ტექნიკური საშუალების, აგრეთვე სარკინიგზო სატრანსპორტო საშუალების მესაკუთრე ფიზიკურ პირს უკრძალავს სესხის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი მოთხოვნის ამ ნივთით უზრუნველყოფას. დასახელებული ნივთის დაკარგვით მესაკუთრეს არ ადგება ისეთი ზიანი, რაც ამგვარ აკრძალვას გაამართლებდა.

2. ფიზიკურ პირთა ქონებრივი მდგომარეობის დაცვის ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად გამოსადეგი, აუცილებელი და პროპორციული ზომაა ამ პირების მიერ საკუთარი უძრავი ნივთით სესხიდან გამომდინარე მოთხოვნის დატვირთვის აკრძალვა.

(ავტორის სახელმძღვანელო წინადადებები)

სკ-ის 254 VI, 286 IV მუხლები

კონსტიტუციის მე-11, მე-19 მუხლები

საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 18 დეკემბრის გადაწყვეტილება №1/4/1380

I. აღწერილობითი ნაწილი

მოსარჩელებმა სარჩელი აღძრეს სკ-ის 254 VI და 286 IV მუხლების ძალადაკარგულად გამოცხადების მოთხოვნით. მათი განმარტებით, ნორმები რომლებიც ფიზიკურ პირს უკრძალა-

ვდა „საგზაო მოძრაობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 53-ე მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრული სატრანსპორტო საშუალების ან/და სასოფლო-სამეურნეო მანქანის დამხმარე ტექნიკური საშუალების, აგრეთვე სარკინიგზო სატრანსპორტო საშუალებისა (შემდგომში - სატრანსპორტო საშუალება) და უძრავი ნივთის დატვირთვის სასესხო ურთიერთობიდან წარმოშობილი მოთხოვნების უზრუნველყოფად, ეწინააღმდეგებოდა კონსტიტუციის მე-11 და მე-19 მუხლს. მოსარჩელების მიერ მითითებული არგუმენტების მიხედვით:

- სადავო აკრძალვებით ფიზიკური პირების ალტერნატივად რჩებოდა კომერციული ბანკისთვის მიმართვა, რომელიც სესხს არ გასცემდა ფიქსირებული შემოსავლის არმქონე პირების სასარგებლოდ. ამასთან, კომერციული ბანკები მომხმარებელს სთავაზობენ მაღალ საპროცენტო განაკვეთსა და სტანდარტული პირობებს, რომელზე ზემოქმედებაც კლიენტს არ შეუძლია;

- აკრძალვა გაუმართლებლად განასხვავებს ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს ერთმანეთისგან და დარღვევის შესამოწმებლად გამოყენებული უნდა იყოს მკაცრი შეფასების ტესტი;

- ქმედუნარიანი პირი თავად უნდა განსაზღვრავდეს საკუთრების ბედს;

- აკრძალვა ვერ იცავს პირს უსახლკაროდ დარჩენისგან, რადგან სადავო ნორმები არ იძლევა გარანტიას, რომ მესაკუთრეს არ დასჭირდება მისი ნივთების გასხვისება;

- სადავო ნორმები ხელს უწყობს მოჩვენებითი გარიგების - გამოსყიდვის უფლებით ნასყიდობის ხელშეკრულების - დადებას, რომელიც მხარეებს კიდევ უფრო დაუცველს ტოვებს;

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო და მიუთითა:

- ნორმების მიზანია ჭარბვალიანობის რისკების შემცირება და, ამდენად, ფინანსური სტაბილურობის შენარჩუნება;

¹ იპოთეკის სამართალში განხორციელებული და მოცემულ საქმეში სადავო ცვლილების ამგვარი შეფასება იხ. რუსიაშვილი, ბინას არ კარგავს მხოლოდ ის, ვისაც ეს ბინა არ აქვს, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, 40.

- აკრძალვებით პირები დაცული არიან კრედიტორის მიერ მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით;

- სატრანსპორტო საშუალებებთან დაკავშირებული აკრძალვა არ არის მძიმე, რადგან ის ეხება მხოლოდ კონკრეტული ძრავის მოცულობის მქონე ტრანსპორტს;

- იურიდიული პირი, მისი სპეციალური სტატუსიდან გამომდინარე, არ არის ფიზიკური პირის მსგავსი რისკების წინაშე. გამოყენებული უნდა იყოს რაციონალური შეფასების ტესტი.

ერთ-ერთი მოწმის განმარტებით, აკრძალვები დაბალანსებული იყო იმით, რომ გაფართოვდა საქართველოს ეროვნული ბანკის მანდატი და მისი ზედამხედველობის ქვეშ ექცევიან ის ფიზიკური პირები, რომელთა მიმართ, ერთდროულად, 20-ზე მეტ ფიზიკურ პირს აქვს სასესხო/საკრედიტო ვალდებულება.

II. სასამართლოს მსჯელობის შეჯამება

საკონსტიტუციო სასამართლომ სკ-ის 286 IV მუხლი კონსტიტუციის მე-19 და მე-11 მუხლებთან შესაბამისად მიიჩნია, თუმცა სკ-ის 254 VI მუხლი ცნო ძალადაკარგულად კონსტიტუციის მე-19 მუხლთან წინააღმდეგობის გამო. სასამართლომ თანასწორობის უფლებაში გაუმართლებელ ჩარევაზე ორივე სადავო დანაწესთან დაკავშირებით მსჯელობისას გამოიყენა რაციონალური შეფასების ტესტი და უარყო იურიდიულ და ფიზიკურ პირებისადმი დისკრიმინაციული მოპყრობის არსებობა.

კონსტიტუციის მე-19 მუხლთან მიმართებაში კონსტიტუციურობაზე მსჯელობისას სასამართლომ შეზღუდვების ლეგიტიმურ მიზნად დაასახელა ქვეყნის ფინანსურ სტაბილურობა და აღნიშნული ნორმები მიიჩნია მისი მიღწევის გამოსადეგ საშუალებად. გამოსადეგობის სანინააღმდეგოდ, სასამართლოს პოზიციით, არ მეტყველებდა ის არგუმენტი, რომ სადავო დანაწესს შეეძლო ებიძგა პირისთვის გამოეყენებინა უფრო დამაზიანებელი საშუალები. შეზღუდვის აუცილებლობის კომპონენტი სასამა-

რთლომ დაკმაყოფილებულად მიიჩნია, გამომდინარე იქიდან, რომ არ იკვეთება ქვეყნის ფინანსური სტაბილიზაციის სხვა რაიმე საშუალება. პროპორციულობის ელემენტი საკონსტიტუციო სასამართლომ განიხილა ერთმანეთისგან განყენებულად.

1) სკ-ის 286 IV მუხლი

საკონსტიტუციო სასამართლომ მიუთითა, რომ შესაძლო კაბალური სახელშეკრულებო პირობები მიუთითებს კრედიტორის მიერ საკუთარი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებაზე. თავის მხრივ, უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხი, როგორც წესი, ეხება დიდი ოდენობით საკრედიტო ვალდებულებებს, რომელთა დაბრუნებასთან დაკავშირებული სირთულეები მნიშვნელოვნად შეამცირებს პირის მსყიდველობაუნარიანობას. სასამართლოს აზრით, ეს მდგომარეობა უკავშირდება უძრავი ქონებით სარგებლობის თანმდევ რისკებს, რომლებიც ამავე ინტენსივობით არ ახასიათებს სხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობებს. ამდენად, აღნიშნული ნორმები ემსახურება დახასიათებული რისკების მასობრივად არსებობისა და არა უძრავი ნივთების დაკარგვის ერთეული შემთხვევების გამორიცხვას. აღნიშნული მიიღწევა იმითაც, რომ კომერციული ბანკებისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საქმიანობას ზედამხედველობას უწევს ეროვნული ბანკი, რომელიც უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას უპასუხებს სადამსჯელო ღონისძიებებით. სასამართლომ დაასკვნა, რომ სკ-ის 286 IV მუხლი ფინანსური სტაბილურობის შენარჩუნების მიზნის პროპორციულია.

2) სკ-ის 254 VI მუხლი

სასამართლომ მიუთითა, რომ მოპასუხემ ვერ დაასაბუთა, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი რომელი ინტერესების დაზიანება შეიძლება მოჰყოლოდა სატრანსპორტო საშუალების დაკარგვას. გამომდინარე აქედან, სკ-ის 254 VI

მუხლი ვერ პასუხობდა ლეგიტიმური საჯარო მიზნის პროპორციულობის მოთხოვნას.

III. კომენტარი

გარდა იმისა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო არ პასუხობს ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში უკვე გამოთქმულ² და მოსარჩელის მიერ ნაწილობრივ გამეორებულ არგუმენტებს სადავო ნორმების გაუმართავობასთან დაკავშირებით, ის თავადვე სწორად განსაზღვრავს დანაწესების შინაარსს და ამით ადასტურებს მათი ძალადაკარგულად გამოცხადების აუცილებლობას. სადავო ნორმების მიზანია პირების დაცვა უსახლკარობისგან საცხოვრებლის საფრთხეში ჩაგდების აკრძალვის გზით.

შეუძლებელია გამართლება მოქმედნოს მსჯელობას, რომელიც აცნობიერებს იმას, რომ სადავო მოწესრიგება პირს უბიძგებს საკუთარი თავის სხვა გზებით უფრო ეფექტურად გაღარიბებისკენ (რისი აღმოფხვრაც სახლდება შეზღუდვის ლეგიტიმურ საჯარო მიზნად), მაგრამ იმავე წინადადებაში ამას საკმარის არგუმენტად არ მიიჩნევს გამოსადეგობის ელემენტის გამორიცხვისთვის. სასამართლო რატომაც უშვებს, რომ ეს მოცემულობა სახიფათო რისკის შემცირებას ემსახურება და, ამდენად, სავსებით გამოსადეგია.³ ეს მსჯელობა სწორი არ იქნებოდა მაშინაც კი, თუკი ლეგიტიმურ მიზნად ამ შემთხვევაში მივიჩნევდით მხოლოდ და მხოლოდ იპოთეკის/გირავნობის წარმოშობის შედეგად პირთა გაყვლეფის თავიდან აცილებას, რადგან ასეთი დაშვება აბსურდულია. პირი უსახლკარო რჩება არა იმის გამო, რომ მის უძრავ ნივთს მოუწია პასუხისმგებლობა ვალისთვის, არამედ იმიტომ, რომ მან სესხი ვერ დააბრუნა, ამიტომ ამ გზით პრობლემაზე მსჯელობა თავიდანვე განწირულია ფაქტებს შორის არარსებული ლოგიკური კავშირების გაბმით.

დაშვება - „უძრავი ქონებით სარგებლობა უკავშირდება განსაკუთრებულ რისკებს, რომლებიც შესაძლოა, იმავე ინტენსივობით არ ახასიათებდეს სხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობებს“⁴ - შეიძლება მხოლოდ ერთადერთ შემთხვევაში არ წარმოადგენდეს სრულიად აბსურდულ პოზიციას: სხვა ნივთებისგან განსხვავებით, უძრავი ნივთის დაკარგვა უდრის უსახლკარობას. ამ მსჯელობაში, თავის მხრივ, რამდენიმე დაუსაბუთებელი დაშვება იყრის თავს.

უპირველესად, გაუგებარია, რატომ მიიჩნია საკონსტიტუციო სასამართლომ, რომ სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი პირნათლად შესრულებულია მხოლოდ მაშინ, თუ პირი უსახლკარო არაა. ის, რომ სასამართლო ნამდვილად ამას იღებდა სამიზნედ, კარგად ჩანს სკ-ის 256 VI მუხლის კონსტიტუციურობაზე მსჯელობისას: „იმ შემთხვევაში, თუ მასობრივად მოხდება სადავო ნორმით განსაზღვრული მოძრავი ნივთებით უზრუნველყოფილი საკრედიტო ვალდებულებების შეუსრულებლობა, ზიანი ვერ იქნება იმ ხარისხის, რომ ფინანსური სტაბილურობის ინტერესი სერიოზული საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდეს.“⁵ შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზნებად გაგებულია არა პირის უკიდურესი გაღარიბება ზოგადად, არამედ უსახლკარობა. მართალია, უფრო სავარაუდოა, რომ პირის ფინანსური მდგომარეობა ძალიან მძიმეა, თუ მას საცხოვრებელი არ გააჩნია, თუმცა საკუთრებად რეგისტრირებული ერთადერთი ნივთის „ხელიდან გამოცლა“ ყოველთვის არ ნიშნავს, რომ პირი არ სარგებლობს სხვა ბინით. ამასთან, ავტომობილზე საკუთრების „დაკარგვა“ აუცილებლობის ძალით არ გულისხმობს, რომ მისი მესაკუთრე ერთადერთი შემოსავლის წყაროს გარეშე არ რჩება.

შეუძლებელია დადგენა იმისა, რამ აფიქრებინა სასამართლოს, რომ „უძრავი ქონებით სარგებლობასთან დაკავშირებული რისკები“, ასეთი უკიდურესად განზოგადებული ფორმულირებით, არაა სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის მინიმალური რისკი, რომლის თავიდან აცილება სახელმწიფოს ვალდებულებას არ შე-

² რუსიაშვილი, ბინას არ კარგავს მხოლოდ ის, ვისაც ეს ბინა არ აქვს, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019.

³ სამოტივაციო ნაწილი, 22-ე პუნქტი.

⁴ სამოტივაციო ნაწილი, 37-ე პუნქტი.

⁵ სამოტივაციო ნაწილი, 48-ე პუნქტი.

იძლება წარმოადგენდეს. ამ ვალდებულებას საჯარო ხელისუფლება შეასრულებდა მხოლოდ სამოქალაქო ბრუნვის სრულიად გაუქმების ხარჯზე და ამ გაგებით, განხორციელებული ცვლილება, პირიქით, არასაკმარისია ამ მიზნის მისაღწევად - ის სამოქალაქო ბრუნვას მხოლოდ ნაწილობრივ აუქმებს.

მოცემული ცვლილებებით, ისევე, როგორც განსახილველი გადანაცვეტილებით, თავდაყირაა დაყენებული სოციალური უფლებების ბუნება. უფლებათა ეს კატეგორია სახელმწიფოს ავალდებულებს მოქმედებას და სოციალური უფლება დარღვეულად ითვლება მაშინ, როცა საჯარო ხელისუფლება საერთოდ არ მოქმედებს ან მოქმედებს არასაკმარისად.⁶ პრობლემურია თავად ის, რომ სადავო ნორმებით ნაგულისხმევი მიდგომა უშვებს, რომ სახელმწიფომ საკუთრების დასაცავად უნდა იმოქმედოს, როცა ამ უფლებასთან მიმართებაში მოქმედება საკუთრების ინსტიტუტის დადგენაში გამოიხატება (კონსტიტუციის მე-19 მუხლი). ამის შემდეგ სახელმწიფოს, როგორც წესი, მასში ჩაურევლობის პოზიციაში დარჩენაში აკისრია. იმგვარი კონსტრუქციის აგება, რომელშიც სახელმწიფოს აკისრია საკუთრების უფლების დაცვა მისი ნაწილობრივი გაუქმების ხარჯზე, შეუძლებელია.

ბელია. საერთო სურათი, რომელშიც ქვეყნის მოსახლეობას არ შეუძლია ვალების დაფარვა, სახელმწიფოს, ქვეყნის თავისებურებებიდან გამომდინარე, შეიძლება ავალდებულებდეს: გამართოს შრომითი კანონმდებლობა და მოიძიოს ბალანსი დამსაქმებელისა და დასაქმებულის ინტერესს შორის (კონსტიტუციის 26 I მუხლი), ხელი შეუწყოს მენარმეობის განვითარებას (კონსტიტუციის 26 IV მუხლი) და განათლების უფლების რეალიზაციას (კონსტიტუციის 27-ე მუხლი) და ასე შემდეგ. ამდენად, პრობლემის გადასაწყვეტად დაწყებული ნებისმიერი მსჯელობა, რომლის შედეგის კონსტიტუციურობაც მე-19 მუხლთან მიმართებაში უნდა შემოწმდეს, სამართლებრივი ტექნიკის დონეზეც კი გაუმართავია - მსჯელობის ასეთი ჯაჭვის აგება დაუშვებელია (უნდა იყოს).

გამომდინარე აქედან, გადანაცვეტილება არ შეიცავს დამდგარი შედეგის ვარგის დასაბუთებას და ოსტატურად უვლის გვერდს მოსარჩელის მიერ წამოყენებულ პრეტენზიებზე პასუხის გაცემას. ამდენად, საკონსტიტუციო სასამართლომ არ გამოიყენა შესაძლებლობა, გამოესწორებინა კანონმდებლის შეცდომა, გასაჩივრებული მუხლების კანონიდან უკვალოდ ამოშლის გზით.

ნინო ქავშაია

⁶ ფირცხალაშვილი, კაზუსის ამოხსნის 4 მოდელი ძირითად უფლებებში, 2016, 63.